

Projectes i realitzacions 2001-2002

FÒRUM

2000

Educació ambiental

Per renovar l'educació davant els reptes de la sostenibilitat

SCEA
Societat
Catalana
d'Educació
Ambiental

Aquesta publicació recull les aportacions fetes a la Cinquena Trobada del Fòrum 2000 d'educació ambiental: per renovar l'educació ambiental davant els reptes de la sostenibilitat.

Es va desenvolupar a Viladrau els dies 16 i 17 de novembre de 2002.

Està estructurada en 8 àmbits que corresponen als que es va marcar el Fòrum, un seminari permanent de treball que va funcionar durant 2 anys amb més de 500 educadors ambientals de Catalunya.

Coordinació: Societat Catalana d'Educació Ambiental

Impressió: Whinihard Gràfics

Dipòsit legal:

Barcelona, desembre 2003

Imprès en paper reciclat

Edició finançada amb el suport de la Generalitat de Catalunya

Presentació

Sembla prou evident en tots els àmbits de la nostra societat que l'administració pública no pot arribar a cobrir totes les necessitats que tenen els ciutadans. Precisament en aquest punt és on les associacions juguem un paper molt important. Els humans tenim tendència a associar-nos, simplement, per viure millor. El cas de l'educació ambiental sembla fet a mida per poder exemplificar aquesta afirmació.

El Fòrum 2000 d'educació ambiental parteix de l'auto-organització dels educadors ambientals per dotar-nos d'un marc de referència que ens permet orientar i contrastar les línies de treball de cada dia. I ben mirat, de manera independent de si treballem per a una administració o bé o fem per compte propi, de si som coordinadors de grans projectes o fem de monitors, en contacte directe amb els ciutadans més joves. Des del nostre punt de vista, l'administració pública no acaba de trobar una posició còmoda en l'educació favorable al desenvolupament sostenible, i potser per això, les polítiques i les programes que posa en marxa tenen contradiccions dins mateix de l'administració. Aquest desconcert és força evident fins i tot en els mitjans de comunicació. El terme 'sostenible', per exemple, es fa servir moltes vegades com a sinònim de 'suportable' sense respectar el significat essencial del terme. En un altre ordre de magnitud, recordem que per a qualsevol govern local, provincial o autonòmic, trobar l'equilibri entre el creixement econòmic i la conservació dels recursos suposa un bon repte, i de vegades, un equilibri inestable entre forces de poder fàctic i partits polítics.

Per tot plegat, els ciutadans, i els educadors ambientals en concret, ens hem associat per planificar el futur que creiem que s'ha de construir i per anar-hi fent passes decidides.

La primera idea del Fòrum va néixer a la Societat Catalana d'Educació Ambiental, una associació sense ànim de lucre que fa gairebé vint-i-cinc anys que agrupa els educadors ambientals del país. En aquest temps, val la pena constatar-ho, hem fet avenços importants, però, segurament semblen molt poca cosa si els comparem amb la velocitat amb la qual avança la tecnologia i la capacitat dels humans per modificar l'entorn. La premsa i la televisió ens ho

recorden sovint: creem marees negres, seguim sense aturar la producció de diòxid de carboni, seguim desforestant els boscos tropicals, etc.

En el camp purament educatiu, a Catalunya, la situació sembla menys greu, però no podem oblidar la pressió demogràfica que exercim sobre el territori i la dificultat, cada cop més gran, per ubicar algunes indústries, instal·lacions de tractament de residus, etc. Ara bé, semblem força disposats a trobar espais per a pistes d'esquí, camps de golf, ports esportius o grans parcs d'atraccions si han d'aportar turistes i, possiblement, grans inversions en construcció.

Des d'aquesta perspectiva, la feina dels educadors ambientals sembla poc menys que inútil o simplement utòpica. És precisament per aquest motiu que des de l'any 1999, sota la denominació de Fòrum 2000, la Societat Catalana d'Educació Ambiental va endegar un procés de reflexió autogestionada per establir les línies de treball comunes de cara a aconseguir un desenvolupament més sostenible a partir de la millora substancial dels coneixements, actituds i comportaments dels ciutadans.

Els anys 1999 i 2000 es van destinar a treballar sobre temàtiques concretes, de manera que al tombant del segle vam poder publicar el document de Fòrum 2000 d'educació ambiental: per renovar l'educació ambiental davant el repte de la sostenibilitat: Resum i propostes. És el resultat de dos anys de treball de 500 persones. I com totes les tasques col·lectives i democràticament consolidades, pot presentar mancances i algunes repeticions. Però la veritat és que considerem que és la millor planificació sobre línies estratègiques d'educació ambiental que s'ha fet fins al moment. El temps, en qualsevol cas, ens ho dirà. L'aprovació del document final de consens es va fer a la quarta trobada del Fòrum que es va fer a Reus el novembre del 2000. Posteriorment, les entitats o les persones individualment es van adherir a la proposta a través de la signatura d'un compromís. La divulgació del document es va fer a tot Catalunya, a Mallorca i, un cop traduït al castellà, a la trobada anual de societats d'educació ambiental espanyoles.

El novembre del 2002, es va convocar la primera trobada de revisió de la feina feta col·lectivament. De fet, és la cinquena si comptem les quatre trobades generals que es van fer durant els períodes de discussió i redacció els anys 1999 i 2000. Aquesta cinquena trobada es va dur a terme al Centre Cultural Europeu de l'Aigua, a Viladrau. S'hi van presentar comunicacions de curta durada per poder veure en quines línies s'havia avançat més en els darrers dos anys. Es va discutir sobre els aspectes més estratègics i es van treure algunes conclusions que llegireu tot seguit. La ponència inaugural la va pronunciar Teresa Franquesa que tot just acabava de participar a la Cimera de la Terra a Johannesburg. En trobareu un resum a la versió paper i, a més, les transparències a la versió electrònica.

El document que teniu a les mans (o als ulls si veieu el format electrònic), recull les aportacions que es van fer a la trobada com a resultat de dos anys de feina individual i col·lectiva. Comprovareu que està organitzat en vuit grans blocs que corresponen als temes generals que s'han establert a través de les distintes sessions de treball i debat. Dins de cada àmbit, les comunicacions s'han ordenat seguint l'ordre alfabètic del cognom de l'autor. Al final de cada àmbit hi trobareu una entrevista amb el coordinador feta per en Joan Simó, un periodista independent que aporta una mirada externa, i a vegades incrèdula, a tot el procés. Per tancar el capítol hem posat un resum de les comunicacions, fet pels mateixos autors, en una llengua diferent al text original. Potser per comprendre el significat d'algunes de les aportacions us caldrà repassar el document de Resum i propostes, on hi ha especificades les grans temàtiques, els objectius i les línies estratègiques. Comprovareu també que algunes de les línies estratègiques que ens vam plantejar ara fa dos anys encara no han pogut posar-se en pràctica. En alguns casos per manca de finançament i en d'altres per la dificultat de trobar suports institucionals, o simplement perquè no ha cristal·litzat un equip suficient de persones.

La propera trobada de revisió, la sisena si res no ens falla, està prevista per al novembre del 2004, probablement a Granollers. Els companys del Vallès han acceptat de prendre el relleu per organitzar l'esdeveniment.

I per acabar, recordar només que van formar part de l'equip organitzador de la cinquena trobada: Albert Torras, Hilda Weissman de la SCEA, David Sagalès del CEA Les Àmfores, Lluís Pagespetit del CEA Santa Marta, Jordi Martí i Sebastià Grau de la Universitat de Vic i Elena Forcada de La Vola. Eva Pereiro i Cristina Santacreu van portar el pes de la gestió diària de tot el procés.

Tot plegat no hagués estat possible sense moltes aportacions desinteressades i voluntàries. Tanmateix, és just donar les gràcies a la Fundació Territori i Paisatge que va donar suport econòmic a la idea des d'un primer moment i a la Generalitat de Catalunya per facilitar-nos la tasca de difusió de la feina feta.

L'equip organitzador
Barcelona, desembre 2003

Projectes i realitzacions 2001-2002

Sumari

Conferència inaugural

FRANQUESA, T. <i>Amb Johannesburg con a referència</i>	11
--	----

Àmbit I: Objectius i metodologies de l'educació ambiental

Objectius 2000	13
El debat del Fòrum 2000+2	14
Conclusions i camins a seguir	16
Comunicacions	
ANDRÉS, D. <i>El coneixement del territori com a pas previ a l'educació per a la participació. Activitat de coneixement del territori</i> , 17	
ARRIBAS, G. <i>El Fòrum Cívic de la Sagrada Família</i> , 19	
ARRIBAS, G.; NAVARRO, M.; TORRAS, A. <i>Reflexions sobre la participació en una gran ciutat</i> , 21	
BALLAZ, G. <i>Consens del discurs</i> , 23	
BOTA, C. <i>I altres. Explorar Catalunya, viure la identitat i la diversitat a través del paisatge</i> , 24	
BUTRON, J.J. <i>Els programes de voluntariat i l'educació ambiental a Catalunya</i> , 26	
CARDÚS, C. <i>Educar ambientalment d'amagatots</i> , 29	
FORCADA, E. <i>Les agendes 21 participatives</i> , 32	
GUILLAUMES, M. <i>El Parc de les Deveses de Salt</i> , 34	
MOLINS, M. <i>Ens movem per Barcelona. Com veiem la mobilitat a la ciutat?</i> , 36	
MORA, P. <i>EcoConcern-Innovació Social</i> , 38	
TENES, B. <i>L'agenda 21 de Catalunya</i> , 40	
Parlem-ne amb el coordinador: Xavier López	42
Resums de les comunicacions	47

Àmbit II: Formació

Objectius 2000	51
El debat del Fòrum 2000+2	52
Conclusions i camins a seguir	53
Comunicacions	
ARAGÓ, J. R. <i>Educació a distància i professor a distància</i> , 54	
BALLIU, O. <i>Curs d'especialització en educació ambiental</i> , 56	
CUIXART, M. <i>El Centre de Recursos Barcelona Sostenible</i> , 58	
MONTSÓ, M. L. <i>El Centre de Recursos Pedagògics i la Sostenibilitat</i> , 60	
OLIVAR, M.; GARCIA, J.; FANLO, E. <i>Programa les sortides de la SCEA</i> , 62	
WEISSMANN, H. <i>Ateneu d'Educació Ambiental</i> , 64	
Parlem-ne amb el coordinador: Hilda Weissmann	66
Resums de les comunicacions	70

Àmbit III: Sistema educatiu formal

Objectius 2000	73
El debat del Fòrum 2000+2	74
Conclusions i camins a seguir	75
Comunicacions	
BONIL, J. I altres. La ambientalització curricular como proceso complejo, 76	
CAMPILLO, J. <i>Energia solar a l'escola, sí gràcies</i> , 78	
CONDE, M. C. La formación del profesorado en educación ambiental: aportaciones del proyecto ecocentros de Extremadura, 80	
GOMEZ, A. A. <i>Una visió dinàmica sobre els éssers vius: anàlisi d'una proposta aplicada a l'escola primària</i> , 82	
LLOBERA, J.; MERCADER, J. <i>L'illa sostenible</i> , 84	
MOLINS, M. <i>Projecte d'educació en valors</i> , 87	
ORELLANA, M. L. I altres. Principios para evaluar el grado de ambientalización de los estudios universitarios, 89	
PARPAL, N. <i>Agenda escolar 2002-2003 del Medi Ambient i el Desenvolupament</i> , 91	
PEDRO, P.; PAGESTPETIT, LI. <i>De la diagnosi al pla de cohesió ambiental. Una reflexió</i> , 93	
PUJOL, R.; SILVESTRE, L. <i>Ambientalització: el pati de l'escola i el nostre pati</i> , 95	
ROSÉS, N. <i>Ambienta't, un projecte per l'Educació per la Sostenibilitat</i> , 97	
WEISSMANN, H. De la Agenda 21 local a la agenda 21 escolar, 98	
Parlem-ne amb el coordinador: Josep Bonil	100
Resums de les comunicacions	105

Àmbit IV: Centres d'educació ambiental

Objectius 2000	109
El debat del Fòrum 2000+2	110
Conclusions i camins a seguir	111
Comunicacions	
ARNAIZ, A. <i>Cases d'en Puig. Centre d'Informació Ambiental</i> , 112	
ARRIZABALAGA, A.; SANABRIA, A.; PLANAS, L. <i>El projecte de reforma i ampliació del Museu de Granollers Ciències Naturals</i> , 114	
RIERA, J. M. <i>Situació dels centres d'educació ambiental 2002</i> , 116	
SÁNCHEZ, S. Análisis de los Centros de Ed. Ambiental en Extremadura, 120	
TEJEDOR, L. Centro Bioclimático y Ecológico para la educación ambiental: una experiència constructiva didáctica, 123	
VILLALONGA, E.; ROSET, G. <i>Procés d'ambientalització dels centres d'educació ambiental</i> , 126	
Parlem-ne amb el coordinador: Joan Manel Riera	127
Resums de les comunicacions	131

Àmbit V: Comunicació

Objectius 2000	133
El debat del Fòrum 2000+2	134
Conclusions i camins a seguir	136
Comunicacions	
MÉNDEZ, S. <i>Vilanews vols saber què és el compost</i> , 137	
PAGESPETIT, LI. <i>Interpretació Ambiental: divulgació i informació</i> , 139	
VILA, M. <i>Campanya de comunicació i educació ambiental: Sant Andreu recicla i Sant Andreu redueix els residus. Una visió innovadora i estratègica de la comunicació en la gestió dels residus</i> , 141	
Parlem-ne amb el coordinador: Beatriu Tenas	143
Resums de les comunicacions	147

Àmbit VI: Recerca i avaluació

Objectius 2000	149
El debat del Fòrum 2000+2	150
Conclusions i camins a seguir	151
Comunicacions	
ALBALADEJO, C. I altres. <i>L'educació ambiental a Catalunya, sabem què es fa?</i> , 152	
ALVES, I.; SANMARTÍ, N. <i>Els jocs en l'educació ambiental: proposta per definir tipologies i aplicacions</i> , 154	
NAVARRO, M. I altres. <i>Centres educatius: una eina per conèixer-nos millor</i> , 156	
TORRAS, A. <i>Buscant la mesura de l'efectivitat de les campanyes de comunicació</i> , 158	
TORRAS, A. <i>Una recerca etnogràfica en educació ambiental</i> , 160	
Parlem-ne amb el coordinador: Neus Sanmartí	162
Resums de les comunicacions	167

Àmbit VII: Organització com a col·lectiu

Objectius 2000	169
El debat del Fòrum 2000+2	170
Conclusions i camins a seguir	171
Comunicacions	
BATET, I. <i>Es crea el Grup d'Entitats d'Educació Ambiental de l'Alt Empordà</i> , 172	
FELIU, M. <i>La SCEA i les associacions de professionals de l'educació ambiental a l'Estat Espanyol</i> , 174	
LLABRÉS, A.; CALVO, A. <i>Reflexions sobre l'organització i participació a les nostres entitats</i> , 176	
MONTEIRO, Y. I altres. <i>El servei de documentació del Centre de Recursos Barcelona Sostenible</i> , 178	
Parlem-ne amb el coordinador: Jesús Canelo	180
Resums de les comunicacions	183

Àmbit VIII: Situació professional i laboral

Objectius 2000	185
El debat del Fòrum 2000+2	186
Conclusions i camins a seguir	189
Comunicacions	
COSTA, Oriol. <i>Sobre la necessitat de disposar d'un conveni col·lectiu per l'educació ambiental a Catalunya</i> , 189	
PLANAGUMÀ, LÍ. <i>Condicions laborals de TOSCA, equip d'educació ambiental</i> , 191	
SOCIETAT CATALANA D'EDUCACIÓ AMBIENTAL. <i>A la recerca d'un espai laboral tot parlant de sous</i> , 193	
TORRAS, A. <i>Per als educadors ambientals, sindicat o col·legi professional?</i> , 197	
Parlem-ne amb el coordinador: Albert Torras	202
Resums de les comunicacions	205

Conferència inaugural

Amb Johannesburg com a referència

Introducció

El Fòrum vol ser actualització permanent dels reptes que afrontem en la nostra feina d'EA, que evolucionen amb la societat. Ens toca estar atents als canvis i poder anticipar-nos-hi en el possible. Per això ha semblat oportú als organitzadors començar aquesta jornada amb una referència a la recent Cimera pel Desenvolupament Sostenible (Johannesburg, 25 agost – 4 setembre), al que ha estat i al que significa.

Intentaré aportar elements per la reflexió des de l'experiència personal d'haver tingut el privilegi de ser-hi present. Aquesta referència tindrà 3 parts

1. La paràbola

Johannesburg és un dels millors llocs que s'hauria pogut triar com a context per una cimera d'aquesta mena. En molts aspectes és el món a petita escala. És una ciutat imatge del món, tant pel que fa a la distribució dels recursos entre la població, com als problemes d'insostenibilitat que ha d'afrontar en els dos extrems, amb exemples paradigmàtics com són les estufes contaminant i perilloses dels pobres, o la quantitat de cotxes i consum de combustible dels rics. A més, la ràpida dinàmica de transformació de la ciutat també ens ofereix una perspectiva molt alligonadora sobre la velocitat amb que ocorren els canvis en el nostre món. De manera que la diagnosi dels problemes globals queda ben reflectida a l'escala local que servia de marc a la trobada. Però també pel que fa a l'esperança de solució. Sudàfrica no va ser a Río el 1992 perquè, entre altres coses, encara imperava l'"apartheid". Deu anys després és un país democràtic i anfitrió de la comunitat internacional. És un bon exemple que el canvi no sols és necessari sinó possible.

2. La trobada

A Río fa deu anys s'hi van reunir oficialment només els estats, però aquesta vegada la pròpia organització ha hagut d'obrir la porta a nous actors del desenvolupament sostenible: els governs locals, el món empresarial, el món sindical, organitzacions de pagesos, de dones, de joves, de comunitats indígenes o bé organitzacions internacionals com la Creu Roja, la OMT i la OMS, a més d'ONGs ecologistes i de cooperació al desenvolupament i de representants de la comunitat científica mundial. Els anomenats "grups principals" van tenir un espai designat permanentment en el plenari, al llarg de totes les sessions, al costat dels delegats dels estats i de les agències internacionals.

Els estats representats van ser 190, mentre que el total de persones presents a la Cimera s'estima en 65.000. Cal tenir present que, juntament amb la cimera dels estats, varen tenir lloc fins a una vintena de reunions paral·leles, oficials o no, que agrupaven sectors socials específics.

Tal com va expressar, molt encertadament Ramon Folch en una de les seves cròniques des de Johannesburg, la Cimera era una reunió de polítics del màxim nivell mundial, que tenia com a circumstància "una reunió d'agents civils d'arreu del món que fan pujar els polítics del màxim nivell planetari a l'escenari de la corda fluixa mundial". Essent allà, vaig reflexionar

sobre el paper que tenia la presència de la gran majoria del que hi érem, i de la nostra missió fonamental, que era mostrar la discrepància.

3. Els fruits

La Cimera dels Estats ha produït dos documents oficials: La Declaració de Johannesburg sobre Desenvolupament Sostenible i el Pla d'Implementació de la Cimera Mundial pel Desenvolupament Sostenible, complementat amb nombrosos "partenariats de tipus 2".

De la Cimera la premsa n'ha destacat sobretot les insuficiències. Certament, moltes persones hauríem desitjat l'assoliment d'objectius més ambiciosos, amb l'establiment de calendari i acords concrets de cooperació, que els caps d'estat no han reeixit a elaborar.

Tanmateix, la Cimera també ha donat productes positius, alguns dels quals potser encara és aviat per avaluar justament. Tot som testimonis que la importància de la trobada de Río s'ha anat magnificant amb el temps, a mesura que s'estenia i generalitzava el seu llegat conceptual, -el desenvolupament sostenible-, i instrumental, -l'Agenda 21. Johannesburg, entre altres coses, ha permès constatar l'assentament del discurs sostenibilista, assumint definitivament que la reducció de la pobresa és un element clau de la sostenibilitat, de manera que el desenvolupament de la població amb menys recursos i la protecció del medi ambient són indissociables. En aquest sentit, ha estat la consolidació de Río.

D'altra banda, amb el significatiu augment de la participació, aquesta Cimera ha demostrat l'avenç imparabile de la implicació d'amplíssims sectors de la societat. De ben segur que la incorporació de nous actors està relacionada amb l'aflorament de nous temes, mai no posats damunt la taula amb anterioritat, com és ara la qüestió dels subsidis a l'agricultura insostenible.

A més, l'augment de la participació alimenta l'esperança en una millor i més eficaç organització de la xarxa d'actors no estatals per influir en la presa de decisions. De fet, a Johannesburg es van veure gests significatius en aquest sentit, des de la presentació de la Campaña mundial per a la reforma de les institucions internacionals, promoguda pel Fòrum Ubuntu, fins al manifest conjunt del Consell Mundial d'Empreses pel Desenvolupament Sostenible i Greenpeace per demanar un marc global que redueixi els efectes del canvi climàtic.

Així que, si a Johannesburg no hi ha hagut progressos vistosos, sí que hi ha hagut la constatació que les qüestions de la sostenibilitat són més candents que mai, i que, a despit de l'escàs interès dels més poderosos i de la feblesa de les nacions per forjar acords tangibles, la gent està determinada a trobar respostes als problemes i vies d'avançar que no comprometin el futur de la humanitat.

De l'Agenda a l'Acció

"Hem de sortir d'aquí i començar a actuar. Johannesburg no és el final, és el principi". Amb aquestes paraules, el secretari general de les Nacions Unides, Kofi Annan, resumia el sentiment general, concretat també amb molta precisió a les Sessions de Govern Local, en les que l'ICLEI va presentar la nova etapa de l'Agenda 21 Local per a la dècada post-Johannesburg, anomenada "Acció Local 21"

A Johannesburg s'ha confirmat l'agenda. Sabem que és l'hora de passar a l'acció.

Teresa Franquesa
Novembre 2002